

China's Diplomacy in Africa: Economic Imperialism or Mutually Beneficial Partnership

Adel Delavari Khoob¹

Reza Eltiaminia²

Ali Bagheri Dolatabadi³

(Received: 14/03/2024- Accepted: 14/05/2024)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.457226.1000

Extended Abstract

Introduction

Relations between China and Africa have a long and complex history, dating back over three thousand years. Initially characterized by intermittent contact, these relations fluctuated until the communist revolution in 1949, which reignited China's interest in Africa. The new Chinese government viewed African nations as significant players in global politics and sought alliances to counter colonialism and exploitation. However, ideological rifts with the Soviet Union and pressure from Western nations led several African countries to sever ties with China by the end of 1967. In the

1. MA, Department of Political Science, Department of Political Science, Yasouj University, Yasuj, Iran. (Adelavari1371@yu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0004-2843-1846>

2. Associate Professor, Department of Political Science, Yasouj University, Yasuj, Iran. (R.eltyami@yu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-8551-7310>

3. M Professor, Department of International Relations, Department of Political Science, Yasouj University, Yasuj, Iran. (Abagheri@yu.ac.ir)- Corresponding Author

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-4584-5870>

past three decades, China-Africa relations have seen unprecedented growth, particularly in economic cooperation and lending, drawing considerable international attention. Today, China is regarded as a primary economic partner for many countries across Asia, Africa, and parts of Europe. By 2009, African nations transitioned from being former colonies to becoming China's largest trading partners, with China emerging as the leading lender to the African public sector. The main research question revolves around the objectives of China's diplomacy in Africa and whether this economic cooperation can be classified as a form of new economic imperialism or a mutually beneficial partnership. The hypothesis posits that China's diplomacy in Africa represents a long-term investment aimed at achieving developmental goals for both parties rather than exploitation. The research aims to analyze the principles underlying China's diplomatic strategies in Africa and their political-economic implications.

Literature Review

Despite the significance of Chinese diplomacy and economic imperialism in the current era, there is a notable lack of academic research on this topic. Articles published in Persian have not addressed China's diplomatic objectives in Africa or their implications; instead, they have concentrated on China's emergence as a superpower and various aspects of its hard and soft power in the African context. In contrast, English-language articles emphasize the need to understand China's intentions in fostering relationships with African nations. However, these articles often adopt a pessimistic view of China's goals, seemingly exaggerating the risks associated

215 China's Diplomacy in Africa: Economic ...

with the development of China-Africa relations.

Methodology

The study employs a qualitative method with an analytical-explanatory approach, utilizing both primary and secondary sources gathered through library research.

Results

Currently, Beijing is attuned to the historical concerns of African nations regarding colonialism and has adjusted its policies to mitigate these apprehensions. This includes emphasizing "sustainability" in economic relations. Key measures taken by China involve enhancing its soft power, fostering cultural exchanges, investing in education, and contributing to security efforts in conflict-prone regions. These initiatives have yielded favorable outcomes, such as reducing negative perceptions of China within Africa. China remains cautious in its engagements on the continent and continues to strengthen its partnerships with African nations. Despite existing trade imbalances favoring China, Beijing has demonstrated a commitment to supporting Africa's development goals for 2063.

Discussion

Overall, there is no widespread concern among African populations or leaders regarding their relationship with China. The complexities of this relationship necessitate a nuanced understanding; while some neo-colonial tendencies exist, African countries retain agency and have benefitted from economic advancements facilitated by Chinese investments. In conclusion, although China's actions may suggest imperialistic inclinations, the evolving dynamics of

Sino-African relations reveal a multifaceted partnership that offers significant opportunities for development while also posing challenges that require careful management by both parties. For Africans, China presents four primary attractions for future cooperation:

Avoiding Pressure from Global Financial Institutions: China's loans have allowed many African governments to evade the stringent conditions imposed by global financial institutions like the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank. These institutions often require compliance with Western norms, including political and economic reforms that can feel burdensome to African nations.

Rapid Response to Development Needs: China has empowered African governments to swiftly address the increasing demands of their populations for improved services and infrastructure. There is a growing interest among Africans in the quick provision of services such as transportation, education, health, and communication by Chinese companies, as well as access to affordable goods. This has fostered a stronger appetite for trade with China across the continent.

Involvement in Peace and Security Projects: China is actively participating in peace and security initiatives within Africa. Notably, Chinese soldiers are involved in eight United Nations peacekeeping missions globally, five of which are located in Africa.

Economic Growth Model: The history of China's rapid and successful economic growth serves as a potential model for African nations. As China's influence continues to grow on the continent, it appears that these countries may increasingly find themselves aligned with China as their primary partner

217 China's Diplomacy in Africa: Economic ...

for development and cooperation. Although negative Western propaganda can hurt the public opinion of African citizens and the speed of their governments' cooperation with China, it does not seem to be able to stop these relations.

Findings

The findings indicate that while China's foreign policy exhibits neo-colonial tendencies rooted in economic imperialism, it is premature to definitively classify its actions as colonial. Contrary to narratives presented in Western media, many African leaders and citizens view cooperation with China positively, considering it beneficial.

Keywords: China's Diplomacy, Africa, Development, Economic Imperialism, Cooperation.

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی یا مشارکت سودمند متقابل؟

عادل دلاوری خوب^۱

رضا التیامی نیا^۲

علی باقری دولت آبادی^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۴ - تاریخ تصویب: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵)

DOI: 10.22034/dpiq.2025.457226.1000

چکیده

روابط چین و آفریقا طی سه دهه اخیر رشد بی سابقه‌ای را تجربه کرده است. این توسعه روابط بویژه در بخش همکاری‌های اقتصادی و اعطای وام توجّهات بین‌المللی بسیاری را به سوی خود جلب کرده است. به نحوی که این سوال مهم را به ذهن متبادر می‌سازد: اهداف دیپلماسی چین در آفریقا چیست؟ این همکاری‌های اقتصادی را یک امپریالیسم اقتصادی نوین می‌توان توصیف کرد یا یک مشارکت سودمند متقابل؟ فرضیه اصلی پژوهش دیپلماسی چین در آفریقا را نوعی سرمایه‌گذاری بلندمدت برای تحقق اهداف توسعه دو طرف دانسته و آن را استثماری نمی‌داند. برای انجام پژوهش‌های حاضر از روش تحلیلی-تبیینی و گردآوری داده به شیوه کتابخانه‌ای استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سیاست خارجی چین نوعی گرایشات نواستعماری با زیربنای امپریالیستی دارد اما هنوز برای نتیجه‌گیری قطعی در مورد ماهیت استعماری آن زود است. علاوه بر این، برخلاف آنچه در رسانه‌های غربی منعکس می‌شود نه‌نخبگان و رهبران، و نه شهروندان آفریقایی هیچ‌یک نگاه منفی به این همکاری‌ها ندارند و آن را سودمند ارزیابی می‌کنند.

واژگان کلیدی: دیپلماسی چین، آفریقا، توسعه، امپریالیسم اقتصادی، همکاری

۱. کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (Adeldelavari1371@gmail.com)

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0004-2843-1846>

۲. دانشیار علوم سیاسی (جغرافیای سیاسی)، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (R.elyami@yu.ac.ir)

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-8551-7310>

۳. استاد روابط بین‌الملل دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران (Abagheri@yu.ac.ir) - نویسنده مسئول

Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-4584-5870>

مقدمه

از هنگام اجرای اصلاحات اقتصادی در چین، این کشور مسیری که کشورهای غربی، خصوصاً آمریکا یک قرن طول کشید تا پیمودند را طی سه دهه پیمود و یکی از سریعترین رشدهای اقتصادی دنیا را تجربه کرد. در نتیجه، بعد از انجام اصلاحات اقتصادی، چین که یک کشور کم تاثیر در اقتصاد جهانی بود تبدیل به یکی از بزرگترین اقتصادهای جهان با قدرت تاثیرگذاری بالا گردید. چین هم اکنون بزرگترین صادرکننده و دومین واردکننده بزرگ کالا است و از سوی تحلیلگران، یک ابرقدرت بالقوه لقب گرفته است (Usman, 2021: 3).

یکی از جنبه های افزایش قدرت چین، ایفای نقش مسئولانه در محیط بین الملل و عملکرد مستقل این کشور به عنوان یک قدرت بین المللی است. در حال حاضر برای بسیاری از کشورها، از آسیا گرفته تا آفریقا و بخش هایی از اروپا، چین به مهم ترین شریک اقتصادی تبدیل شده است. کشورهای آفریقایی در این خصوص پیشتاز سایر دولت ها هستند. کشورهای این قاره که در گذشته مستعمره دولت های اروپایی محسوب می شدند تا سال ۲۰۰۹، به بزرگترین شریک تجاری چین تبدیل گردیدند و چین بزرگترین وام دهنده به بخش دولتی آفریقا تبدیل شد. طبق پژوهش های صورت گرفته، سرمایه داران چینی بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹، ۱۵۳ میلیارد دلار به وام گیرندگان بخش دولتی آفریقا وام داده اند (Usman, 2021: 5). این حجم از روابط اقتصادی و

پیوندهای مالی این سوال را به ذهن متبادر می‌سازد که این همکاری‌های اقتصادی را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ آیا می‌توان آن را یک امپریالیسم اقتصادی نوین خواند یا یک مشارکت سودمند متقابل! فرضیه اصلی پژوهش سیاست خارجی چین در آفریقا را نوعی سرمایه‌گذاری بلندمدت برای تحقق اهداف توسعه دو طرف دانسته و آن را استثمار نمی‌داند. برای انجام پژوهش‌های حاضر از روش تحلیلی-تبیینی استفاده شده و تلاش گردیده با استفاده از تطبیق ادعاها با شواهد میدانی و نظرسنجی‌های منتشر شده در این خصوص فرضیه پژوهش مورد آزمون قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

مقالات منتشر شده به زبان فارسی هیچ کدام به اهداف سیاست خارجی چین در آفریقا و پیامدهای آن پرداخته‌اند و تمرکز خود را بر ظهور چین به عنوان یک ابرقدرت و جنبه‌های مختلف قدرت سخت و نرم آن در آفریقا قرار داده‌اند. به عنوان مثال محمد جواد حسینی و اردشیر سنایی (۱۳۹۷) به بررسی مولفه‌های قدرت نرم چین در قاره آفریقا پرداخته‌اند و اینگونه نتیجه‌گیری کرده‌اند که دولت چین با بهره‌گیری از جنبه‌های مختلف قدرت نرم خود، در حال اجرای راهبرد تمام‌عیار پیش‌رونده‌ی جهانی به ویژه در قاره آفریقا است. همچنین مرضیه سادات الوند و ابومحمد عسگرخانی (۱۳۹۷) در مقاله «قدرت نرم چین در آفریقا» نشان داده‌اند سیاست خارجی چین در قاره آفریقا بر دو اصل مهم اقتصاد

و دیپلماسی استوار است و این دو عامل به تداوم رشد اقتصادی و کسب جایگاه بین‌المللی این کشور کمک کرده است.

برعکس مقالات فارسی، مقالات انگلیسی به صورت مصداقی به بررسی روابط چین و آفریقا پرداخته‌اند و برای آنها کشف نیات چین از توسعه روابط با این کشورها مهم بوده است. در ادامه به سه مورد از جدیدترین این آثار اشاره می‌شود.

محمد متاوه و الشافعی^۱ (۲۰۲۱) به بررسی اقدامات چین برای حضور در قاره آفریقا می‌پردازند و روابط این کشور با مصر را به صورت مصداقی بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنها نشان می‌دهد که رابطه چین با کشور مصر رابطه‌ای بر حسب رضایت طرفین بوده و این دو کشور در زمینه‌های تجارت و کمک‌های توسعه‌ای با هم همکاری متقابل دارند و نمی‌توان آن را رابطه‌ای استعماری تلقی کرد.

هنری الکساندر گولد (۲۰۲۰) در مقاله «امپریالیسم جدید چین در کشورهای آفریقایی: غنا» نشان می‌دهد که رابطه چین با کشورهای آفریقایی همانند یک شمشیر دولبه است که از یک سو اقتصادی سودآور همراه با مشارکت، و نوید یک مدینه فاضله آفریقایی را می‌دهد و از سوی دیگر رویکرد چین به سرمایه‌گذاری در آفریقا باعث نگرانی در تسهیل وابستگی اقتصادی این قاره به چین می‌شود.

مهاری تادل مارو (۲۰۱۹) در مقاله «چرا آفریقا چین را دوست دارد؟»

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۲۳

به بررسی روابط دوستانه چین و آفریقا می پردازد. از نظر نویسنده برخلاف تصور غربی ها آفریقایی ها خود را قربانی استثمار اقتصادی چین نمی بینند. آنها معتقدند چین اولویت های آفریقا را درک کرده و به آنها احترام می گذارد. همچنین، چین در میان کشورهای آفریقایی به عنوان بازیگری که به فرهنگ ها و دولت های دیگر احترام می گذارد، شهرت دارد.

ماری مدلین^۱ (۲۰۱۸) در مقاله «چین در آفریقا: شکلی از نواستعمارگرایی؟» به بررسی همکاری های چین و حضورش در کشورهای آفریقایی می پردازد. او چین را یک قدرت نوظهور و تاثیرگذار بر نظم جهانی بین الملل می داند. همچنین حضور چین در قاره آفریقا را در سه قالب شریک توسعه، رقیب اقتصادی و استعمارگر مورد توجه قرار داده است. نویسنده نتیجه می گیرد که برخی از گرایشات نواستعماری را در رفتار چین در آفریقا می توان یافت.

با توجه به عدم انجام هیچ پژوهشی به زبان فارسی و پراکندگی نتایج منتشر شده در آثار انگلیسی، پژوهش حاضر می کوشد اهداف چین در این قاره را ارزیابی نماید و به یک جمع بندی برسد. از آنجاکه موضوع پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی است؛ یافته های آن می تواند برای کارشناسان وزارت امور خارجه ایران مفید و سازنده باشد و تجربیات دیگر کشورها در همکاری با چین را پیش روی آنها قرار دهد.

مبانی نظری

امپریالیسم یکی از مهم‌ترین شیوه‌های تعامل قدرت‌های بزرگ با کشورهای کوچک طی سه قرن اخیر بوده است به نحوی که شاید کمتر کشور در حال توسعه‌ای را در جهان بتوان یافت که از تبعات این نوع روابط در امان مانده باشد. کلمه امپریالیسم^۱ از نظر لغوی عبارت است از: «طرفداری از حکومت امپراتوری و یا سیاستی که مرام آن گسترش نفوذ و قدرت کشور خویش بر کشورهای دیگر است. اما آنچه در روابط بین‌الملل بیشتر از آن مراد می‌شود معنای اصطلاحی آن است که عبارتست از اعمال سیاست‌های توسعه‌طلبانه اقتصادی و برتری‌طلبی سیاسی دولت‌های نیرومند بر ملت‌های دیگر» (کرمی، ۱۳۸۵: ۴).

امپریالیسم سیاست‌ها و اقداماتی است که توسط یک دولت یا کشور با هدف دستیابی به قلمرو بیشتر، تحمیل فرهنگ و زبان خود یا تسلط بر ملت دیگری یا کشوری از راه نظامی، سیاسی، اقتصادی یا فرهنگی انجام می‌شود (McNabb, 2016: 18).

یکی از زیرمجموعه‌های امپریالیسم، «امپریالیسم اقتصادی» است که به معنی سلطه و کنترل بر منابع طبیعی، سرمایه، کار، دارایی‌ها و تصمیمات اقتصادی یک ملت توسط دولت بیگانه است. امپریالیسم در این معنا ممکن است «رسمی» یا «غیررسمی»، «استعماری» یا

«پسااستعماری» باشد. وینستون چرچیل در این باره می گوید: «به همان اندازه که صداقت و منافع شخصی با هم تضاد دارند امپریالیسم و اقتصاد نیز در تضاد هستند» (Toye, 2010: 44).

در بررسی ریشه‌های امپریالیسم، اهداف اقتصادی از جمله مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری این رابطه بین دو کشور بیان می‌شود (Michie et al., 2002). در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم این ادبیات عموماً توسط متفکران چپ نشر داده شد و در مقابل طرفداران لیبرالیسم کوشیدند آن را رخدادی مربوط به گذشته و شکل‌های آغازین سرمایه‌داری توصیف نمایند و نه یک ویژگی ذاتی و همیشگی. با اینحال برخی پژوهشگران معتقدند «لیبرالیسم پوشش یافته پس از جنگ، هنوز ریشه امپریالیسم را نخشانده و در عوض ساختارهای کلی پدید آورده است که به کشورهای شمال توسعه یافته اجازه داده است به شکل قاعده مند از منابع اقتصادی و نیروی کار کشورهای جنوب توسعه نیافته بهره‌کشی کند» (گریفیتس، ۱۳۸۸: ۹۸). آن‌ها انترناسیونالیسم لیبرال و نهادهای اصلی آن مانند صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی را پوششی بر قامت امپریالیسم می‌دانند و معتقدند فعالیت امپریالیستی از طریق انترناسیونالیسم لیبرال، از شیوه‌های پرهزینه رسمی مانند اداره مستقیم سرزمین‌ها به شیوه‌های غیررسمی‌تری چون شرکت‌های چندملیتی غربی تبدیل شده است که برای بهره‌مندی از نیروی کار ارزان و معافیت‌های مالیاتی، در کشورهای جهان سوم استقرار می‌یابند.

لذا می‌توان پنج شیوه امپریالیسم اقتصادی را به صورت استعمار، استعمار داخلی، استعمار شهرک نشین، سرمایه گذاری امپریالیستی و مبادله نابرابر ترسیم کرد که هر کدام بر ستم ملی تأکید و آن را تقویت کرده‌اند (Fieldhouse, 1982: 11-13). برخی از نویسندگان نظیر جان سی. کالهنون این دیدگاه را بیان کرده‌اند که برای کشورهای مستعمره، استعمار، «خیر مثبت» بوده است (Dell and Olken, 2019). این درحالی است که آثار و هزینه‌های امپراتوری غرب نشان داده است که استعمار تأثیرات ناهمگونی در سطح جهانی داشته است و در بیشتر مواقع به سلطه اقتصادی-سیاسی منتهی شده است. به عنوان مثال، در آمریکای جنوبی، اقتصادهای استعماری که بر استثمار شدید نیروی کار متکی بودند (کسانی که در معدن و تولید شکر فعالیت می‌کردند) سطوح پایین تری از توسعه نسبت به اقتصادهایی که این چنین تجربه‌ای نداشتند، را پشت سر گذاشتند. علاوه بر این، مصداق دیگر این دیدگاه که استعمار برای کشورهای مستعمره مضر بوده، این است که مرزهای (بسیار نظامی شده) کنونی بین کشورهای غنی و فقیر به طور گسترده با مرزهای تاریخی بین قدرت‌های استعماری سابق و مستعمرات منطبق است (Collste, 2010: 86).

چین از جمله کشورهایی است که در گذشته، خود امپریالیسم را تجربه کرده است و حتی به مدت چندین دهه در زمره حامیان جدی کشورهای آسیایی-آفریقایی برای استقلال قرارگرفت. اگرچه چین

برای حدود دو دهه به الگویی برای مبارزات ضد استعماری و ضد سرمایه داری تبدیل گردید اما پس از تأثیرات ویرانگر انقلاب فرهنگی و مرگ مائوتسه تونگ در سال ۱۹۷۷ مصمم شد تا اقتصاد و صنعت چین را از وضعیت عقب مانده خارج سازد و در روابط خود با سایر بازیگران تجدیدنظر نماید (Abegunri & Mayeruke, 2020: 15). راهی که دنگ شیائوپینگ در دهه ۷۰ میلادی در پیش گرفت دو دهه بعد چین را در زمره اقتصادهای موفق جهان قرار داد و به یکی از سرمایه گذاران در آفریقا تبدیل کرد.

چین که خود تجربه تلخ استعمار انگلیس را در کارنامه سیاسی اش داشت کوشید روابط با آفریقا را در قالبی نو و متفاوت از اشکال امپریالیستی سابق تعریف نماید. با اینحال خیلی زود این بحث در رسانه ها مطرح شد که شاید بتوان اقدامات این کشور در قاره سیاه را مصداقی از استعمار نو دانست. آنچه این نتیجه گیری را موجب شد بسیاری از خصوصیاتی بود که برای چنین استعمارهایی احصا می شد.

مهمترین خصوصیات استعمار نو را بدین شرح می توان ذکر کرد:

- ۱- هیچ اشغال سرزمینی صورت نمی گیرد اما اقتصاد و فرهنگ کشور مقصد تسخیر می شود.
- ۲- شهروندان کشور مقصد به صورت مستقیم و محسوس آثار استعمار را احساس نمی کنند؛ اما استعمار تمامی جنبه های زندگی آنها را متاثر ساخته است.
- ۳- پیامدهای اقدامات اقتصادی به صورت تدریجی و بلندمدت خود را نشان می دهد.
- ۴- کمک ها و

مساعادت های مالی با ظاهری انسانی و بشردوستانه صورت می گیرد اما در باطن اهداف امپریالیستی را دنبال می کند.

تاریخچه روابط چین و آفریقا

مناسبات چین و آفریقا تاریخ کهن دارد. پژوهشگران چین سابقه‌ی این مناسبات را بیش از سه هزار سال می‌دانند. با توجه به اسناد موجود، در سال ۱۳۸ پیش از میلاد در عصر سلسله‌ی هان فرستاده‌ای بنام جانگ چی ین از سوی امپراتوری چین به سرزمین‌های غربی اعزام شد و تا اسکندریه در مصر جلو رفت و روابط دو جانبه را به رسمیت شناخت (امیدوارنیا، ۱۳۸۳: ۹۸). پس از آن این روابط در طول زمان دچار افت و خیز شد تا اینکه وقوع انقلاب کمونیستی در سال ۱۹۴۹ چین را مجدد متوجه آفریقا کرد.

چین از اوایل انقلاب خود، کشورهای آفریقایی را نیروی مهمی در صحنه سیاست بین‌الملل پنداشت و در پی اتحاد با این کشورها برآمد. دولت جدید چین سعی داشت علیه استعمار و استثمار دست به اقدام بزند (بخشی، ۱۳۹۰: ۴۴). لذا حضور این کشور با توجه به ایدئولوژی کمونیستی‌اش در این قاره پررنگ شد. اواخر دهه ۱۹۵۰ آفریقا نقش محوری در ایدئولوژی چین برای ترویج صدور انقلاب، مبارزه با استعمارگرایی و همبستگی جهان سوم پیدا کرد.

بین سال‌های ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۲ بین چین و ۱۰ کشور آفریقایی روابط سیاسی برقرار شد. مناسباتی که چوئن لای در این دوران برگزار می‌کرد

مبتنی بر ملاحظات ایدئولوژیک بود و چین در راستای رویارویی کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین با امپریالیسم غرب و سوسیالیسم شوروی، خود را موظف به کمک اقتصادی به این کشورها می‌دانست (امیدوارنیا، ۱۳۸۳: ۹۹). با سفر «چوئن لای» نخست وزیر وقت چین، به ۱۰ کشور آفریقایی در فاصله زمانی دسامبر ۱۹۶۳ تا فوریه ۱۹۶۴ روابط با قاره آفریقا مستحکم‌تر از قبل شد. وی در این سفر عنوان داشت «اصول پنج گانه حاکم بر توسعه روابط با کشورهای عربی و آفریقایی»^۱ و «اصول هشت گانه کمک اقتصادی و همکاری فنی با سایر کشورها» سبب تقویت روابط رو به جلوی چین-آفریقا خواهد شد (Ting'en, 1995: 675-676). هدف اولیه چین، شناساندن خود به روش دیپلماتیک به کشورهای آفریقایی و کسب کرسی دائم خود در شورای امنیت سازمان ملل بود. بدین ترتیب چین به یکی از بزرگ‌ترین حامیان استقلال طلبی کشورهای آفریقایی در دهه ۱۹۶۰ تبدیل گردید و برای نخستین بار در سال ۱۹۶۳ میزبان کوتار، رهبر گینه، اولین رهبر آفریقایی مسافرت کننده به چین گردید. با انجام این سفر برای نخستین بار پکن خود را متعهد به مسائل اقتصادی و حتی سیاسی یک کشور آفریقایی تازه استقلال یافته ساخت (موحدی، ۱۳۷۶: ۹۰). اما این روابط پایدار نماند و بدلیل بالا گرفتن اختلافات ایدئولوژیک بین چین و شوروی از یک سو

۱- احترام متقابل به حاکمیت دولت‌ها، عدم تجاوز متقابل، عدم مداخله متقابل، برابری و منافع متقابل، و همزیستی مسالمت‌آمیز

و فشار کشورهای غربی از سوی دیگر تا پایان سال ۱۹۶۷ تعدادی از کشورهای آفریقایی با چین قطع رابطه کردند، به گونه ای که تا اواخر سال ۱۹۶۸ چین تنها با ۱۳ کشور آفریقایی روابط سیاسی داشت (Looy, 2006: 2). میزان کمک های چین به آفریقا نیز در این مدت بسیار کم شد، به گونه ای که این کمک ها بین سال های ۱۹۷۶ تا ۱۹۸۲ از ۹/۱۰۰ میلیون دلار به ۸/۱۳ میلیون دلار کاهش یافت (Snow, 1995: 306). چین که زمانی با اهداف ایدئولوژیک وارد این قاره شده بود، در دهه ۱۹۸۰ با تغییر این سیاست، رویکرد اقتصادی را پیشه ی خود ساخت (بخشی، ۱۳۸۸: ۹). آنها این راهبرد را در قالب «نگاه به خارج» و هدایت سرمایه های بنگاه های دولتی چینی به خارج دنبال کردند (Yuch, 2012: 1).

در دهه، ۱۹۹۰ سیاستمداران چینی به مفهوم سازی چارچوب جدیدی برای فعالیت در آفریقا، شامل روابط تجاری، فرهنگی و دیپلماتیک پرداختند (Abegunri & Mayeruke, 2019: 2). با جهش در رشد اقتصادی چین در این دهه آفریقا به بازار مصرف بزرگی برای پکن تبدیل گردید. از سال ۱۹۸۹ تا سال ۱۹۹۲ با تغییر سیاست های چین دیدارهای مقامات چینی و آفریقایی به اوج خود رسید و وزیر امور خارجه چین از ۱۴ کشور آفریقایی بازدید کرد. علاوه بر این از سال ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۰ حدود ۸ نفر در سطوح رهبری چین از قاره آفریقا دیدن کردند. این دیدارها در جهت گسترش روابط چین و آفریقا و طراحی آینده مناسبات

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۳۱

دو طرف در قرن بیست و یکم به ویژه در مقوله همکاری های اقتصادی تأثیر قابل توجهی داشت. آنها مسیر این روابط را بر ریل همکاری برد- برد با شرکای خود استوار و راه را برای بنگاه های اقتصادی چینی و شرکت های خصوصی جهت سرمایه گذاری و کسب بازار هموار کردند (Liang, 2012: 671).

در دو دهه اخیر، چین قاره آفریقا را منطقه ای با اهمیت اقتصادی و استراتژیک دانسته و منافع چین در آفریقا از گسترش فضا های سیاسی و دسترسی به بازارهای صادراتی برای کالاهای ساخت چین تا تأمین انرژی و مواد خام از طریق دیپلماسی سیاسی سرمایه داران و سرمایه گذاری تغییر یافته است (Thompson, 2007: 47). در همین راستا، در سال ۲۰۰۶ تجارت بین چین و آفریقا به رقمی بالغ بر ۵۵ میلیارد دلار رسید. در این سال مجموع هزینه های چین برای آفریقا شامل کمک های مالی، وام های بدون بهره، وام های ترویجی نزدیک به ۵۰۰ میلیون دلار بود. یک چهارم پروژه های انجام شده در آفریقا در اختیار بانک چینی اکسیم^۱ بود و تأمین مالی به وسیله این بانک انجام می گرفت. براساس گزارش مؤسسه رتبه بندی استاندارد و پول در سال های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۵ بانک اکسیم هزینه های تأمین مالی ۷۸ پروژه در آفریقا که معادل ۲۴/۱ دلار بود را عهده دار شده بود (Keenan, 2009: 84).

به طور خلاصه باید گفت چین دارای چهار منافع استراتژیک در

آفریقا است: اول، دسترسی به منابع طبیعی، به ویژه نفت و گاز که برای تضمین عرضه آینده ضروری است. به همین خاطر چین به شدت در بخش نفت در کشورهایی مانند سودان، آنگولا و نیجریه سرمایه گذاری کرده است (Chen, 2016: 8). دوم، سرمایه گذاری در آفریقا؛ آفریقا بازار بزرگی برای کالاهای صادراتی چین است (Okolo & Akwu, 2016: 13). سوم، کسب مشروعیت سیاسی؛ دولت چین معتقد است که تقویت روابط چین و آفریقا به افزایش نفوذ بین المللی این کشور کمک می کند. اکثر دولت های آفریقایی حمایت خود را از سیاست چین واحد ابراز کرده اند (Morris & hanaur, 2014:2). در نهایت، چین تا حدی برای کاهش تهدیدات مرتبط با امنیت اقتصادی به دنبال نقش سازنده تری به عنوان کمک کننده به ثبات در منطقه بوده است. کمک های توسعه ای چین به آفریقا نشان دهنده تلاش برای تقویت قدرت نرم و نفوذ آن در خارج از این کشور و تضمین حمایت دولت های آفریقایی در نهادهای بین المللی است (Zhu, 2017: 1-10). چین به دنبال این است که جایگاه خود را در مقابل غرب مستحکم کند و جهان را از تک قطبی در آورد و خود را به عنوان قطب دیگر معرفی کند. در نتیجه دولت چین برای حفظ ارتباطات سیاسی و تجاری با آفریقا از شرکت های خود به عنوان ابزار نفوذ استفاده می کند (بخشی، ۱۳۹۰: ۷۴).

چین در این چند سال نشان داده است که جایگاه خاصی در اقتصاد جهانی دارد، این کشور برای ادامه حیات خود به مواد خام نیازمند است.

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۳۳

اقتصاد چین به شدت در حال پیشرفت است و قاره آفریقا منبع مهمی برای گسترش صنایع چین و بازاری برای فروش محصولات این کشور به حساب می آید (Taylor, 2006:14). صنایع چین برای تولید نیازمند مواد خام صنعتی-کشاورزی و معدنی هستند و قاره آفریقا ظرفیت بسیاری برای عرضه این مواد به چین دارد. چین برعکس غربی‌ها در کشورهای سرمایه‌گذاری می‌کند که تحریم هستند و یا از ثبات سیاسی لازم برخوردار نیستند. شرکت‌های چینی در فعالیتهای زیربنایی مانند احداث کارخانه برق، انتقال خطوط لوله، تأسیس بیمارستان و کارخانه‌های صنعتی سرمایه‌گذاری می‌کنند که این کشورها به شدت به آنها نیازمند هستند (بخشی، ۱۳۹۰: ۹۳). این سرمایه‌گذاری‌ها موجب شده است حجم تجارت چین و آفریقا رشد بی‌سابقه‌ای را تجربه نماید. در سال ۲۰۲۳ اداره کل گمرک چین گزارش کرد که چین و آفریقا ۲۸۲.۰۹ میلیارد دلار کالا مبادله کرده‌اند که نسبت به سال ۲۰۲۲ افزایش ۱/۵ درصدی را نشان می‌دهد. صادرات چین به کشورهای آفریقایی در سال ۲۰۲۲ با ۷/۵ درصد افزایش به ۱۷۲.۷۸ میلیارد دلار رسید، در حالی که واردات چین از آفریقا رقم ۱۰۹.۳۱ میلیارد دلار را نشان می‌داد که بیانگر کاهش ۶/۷ درصدی نسبت به سال قبل است (Ecofin Agency, 2024).

کمک‌های اقتصادی چین به آفریقا

امروزه چین در موقعیتی قرار گرفته که بیش از بانک جهانی به کشورهای

فقیر وام می‌دهد. طوری که بانک صادرات_واردات چین بیش از ۱۱۰ میلیارد دلار وام به کشورهای درحال توسعه پرداخت کرده است. کارشناسان اقتصادی دلایل ارائه این وام‌ها از سوی چین را رشد باثبات، افزایش مداوم تولید ناخالص ملی و تبدیل این کشور به بزرگ‌ترین دارنده ذخایر ارزی می‌دانند. به لحاظ تاریخی کمک کردن همیشه نقش مهم و اساسی در روابط اقتصادی چین و آفریقا داشته است. چین همزمان با ارائه کمک‌های اقتصادی از طریق دیپلماسی عمومی تهدید خود به‌عنوان یک رقیب اقتصادی در کشورهای آفریقایی را از بین برده و دسترسی شرکت‌های چینی به بازارهای آفریقا را بیشتر کرده است (Jafrani, 2018: 1-10).

نحوه کمک‌ها و سرمایه‌گذاری‌های چین در آفریقا را می‌توان به‌صورت زیر دسته‌بندی کرد: ۱- کمک‌های چین به آفریقا در طول دهه ۱۹۵۰ اصلی مواد غذایی و دارو بوده است. ۲- در اواخر دهه ۱۹۵۰ این کشور اعطای کمک‌های مالی بلاعوض و وام‌های کم بهره را در پیش گرفته است. ۳- در اوایل ۱۹۶۰ به دوستان خود در آفریقا وام‌های کم‌بهره داده است. ۴- در طول دهه ۱۹۶۰ اقدامات عمرانی شامل راه اندازی خطوط راه‌آهن، پل‌ها و جاده‌ها، ساخت استادیوم، و... در دستور کار قرار گرفته است. ۵- در طول دهه ۱۹۷۰ چین دست از پروژه‌های بزرگ برداشته و در عوض به اجرای پروژه‌های کوچک همچون ساخت مراکز بهداشتی و درمانی روی آورده است. ۶- علاوه بر

اجرای پروژه‌های کوچک در آفریقا، پکن به ایجاد مراکز آموزشی و تربیتی با همکاری سازمان ملل و نهادهای بین‌المللی علاقه نشان داده است. ۷- از دهه ۱۹۸۰ به بعد چینی‌ها به بخش‌های زیرساختی که می‌تواند به اقتصاد این کشور در آینده کمک رساند توجه بیشتری نشان داده‌اند. احیای جاده ابریشم و پروژه یک کمربند-یک جاده یکی از این طرح‌ها است. آنها برای تامین مالی این پروژه‌ها از اعطای وام به این کشورها بهره گرفته‌اند.

وام‌های بانک جهانی به کشورهای فقیر با نرخ بهره ثابت ۱/۵۴ درصد، مهلت ۱۰ ساله و سررسید ۴۰ ساله ارائه می‌شود. داده‌ها نشان می‌دهد که شرایط و نرخ‌های بهره چینی به طور قابل توجهی بر اساس وام‌دهنده و نوع پروژه متفاوت است. یکی از ویژگی‌های وام‌دهی چینی وام‌دهی با وثیقه است. وام‌دهی با وثیقه یا «تامین مالی زیرساختی تحت تضمین منابع» شکلی از تامین مالی پروژه است که در آن بازپرداخت نه از طریق دارایی‌های موجود مانند وام مسکن بلکه از طریق مطالبات آتی (مانند کاکائو، تنباکو، نفت، مس، و...) تامین می‌شود.

اعطای وام به آنگولا، که بخش عمده‌ای از آن با صادرات نفت تامین می‌شود، نمونه برجسته‌ای از این نوع وام‌های اعطایی را تشکیل می‌دهد. بانک‌های چینی از این مدل بیشتر در جمهوری کنگو استفاده کرده‌اند. نمونه بعدی پالایشگاه نفت شرکت ملی نفت چاد است، جایی که وام دریافتی با سهام این کشور از این پروژه تضمین شده است. در

کل چین از این مدل در ۹ کشور آفریقایی استفاده کرده است. داده های عرضه شده درخصوص این وام ها نشان می دهد که برای ۴۰ کشور آفریقایی کم درآمد، بدهی به چین به سقف ۶۴ میلیارد دلار رسیده است. بدهی معوقه به بانک جهانی این کشورها نیز بسیار نزدیک به این رقم است. در برخی از کشورها مانند سودان جنوبی، جمهوری آفریقای مرکزی، برونودی و سومالی، درگیری های مسلحانه و جنگ داخلی تولید اقتصادی و پرداخت بدهی را با مشکل مواجه کرده است. اگرچه وام دهندگان چینی اکنون بخش قابل توجهی از تصویر بدهی در آفریقا هستند، اما نقش آنها را نباید بیش از حد ارزیابی کرد. در بیش از نیمی از کشورهای کم درآمد در معرض خطر، بدهی وام های چینی نسبتاً اندک است و کمتر از ۱۵ درصد از سهام بدهی را دربرمی گیرد. یعنی مشکلات بدهی آنها عمدتاً توسط وام دهندگان دیگر ایجاد شده است. کما اینکه این رقم برای جمهوری آفریقای مرکزی، موزامبیک و زیمبابوه، بین ۱۵ تا ۲۵ درصد است (Brautigam, Huang and Acker, 2020:10).

دیدگاه های سه گانه نسبت به حضور چین در قاره آفریقا
 درخصوص همکاری های اقتصادی چین و آفریقا سه دیدگاه شکل گرفته است: نخست نگاه کشورهای غربی به این همکاری ها، دوم نگاه رهبران و نخبگان آفریقایی به این روابط و سوم نگاه توده ها و جوامع آفریقایی. در ادامه این سه دیدگاه مرور می شوند:

نگاه کشورهای غربی به چین

تحلیل های چین هراسانه بیشتر در محافل غرب مطرح و نشر داده می شود. آنها چین را به عنوان یک غول تشنه منابع و انرژی، استثمارگر دولت های فاسد و نالایق، فرصت طلب تجاری و آلوده کننده عظیم محیط زیست آفریقا معرفی می کنند. به عنوان مثال، جان بولتون، مشاور امنیت ملی ایالات متحده، در یک نشست خبری در بنیاد هریتیج، مدعی شد که این قاره، قربانی استعمار جدید پکن شده است. بولتون گفت: «چین از رشوه ها، توافقات مبهم و استفاده استراتژیک از بدهی ها استفاده می کند تا کشورهای آفریقا را اسیر خواسته های خود سازد» (Taddele Maru, 2018: 3). مرور رسانه های غربی و ادبیات تولید شده توسط آنها بیانگر چهار دلیل در راستای ادعای فوق است:

۱- نخست اینکه؛ چینی ها از همان تاکتیک قدرت های استعماری سابق استفاده می کنند که مواد خام را از کشورهای آفریقایی استخراج می کردند. ترکیب تجارت، سرمایه گذاری مالی و کمک برای تسهیل صادرات مواد خام چین را شبیه به سیستم های استعماری-استثمار قرن نوزدهم کرده است. جک استراو، وزیر خارجه سابق انگلیس، در این رابطه می گوید: «بیشتر کاری که چین امروز در آفریقا انجام می دهد همان کاری است که ما در آفریقا ۱۵۰ سال پیش انجام می دادیم» (Balasubramanyam, 2015: 7).

۲- دوم اینکه؛ چین با وام ها خود کشورهای آفریقایی را بدهکار کرده

است. چین از این وام‌ها به عنوان ابزاری برای تسلط بر این بازار نسبتاً جدید استفاده می‌کند (Sun, 2014: 6). این تحلیل‌ها آفریقا را در معرض مشکلات بدهی معرفی می‌سازند. طبق داده‌های عرضه شده، جیبوتی (۵۷ درصد)، آنگولا (۴۹ درصد)، جمهوری کنگو (۴۵ درصد)، کامرون (۳۲ درصد)، اتیوپی (۳۲ درصد)، کنیا (۲۷ درصد و زامبیا (۲۶ درصد) به چین بدهکارند (Brautigam, Huang and Acker, 2021:12).

۳- سوم اینکه؛ علیرغم اینکه چین از نظر فیزیکی سرزمینی را اشغال نمی‌کند اما افزایش روزافزون کارگران چینی در برخی از کشورها باعث نارضایتی کارگران آفریقایی شده است. پروژه راه آهن ۱۳/۸ میلیارد دلاری کنیا که در سال ۲۰۱۳ امضا شد نمونه‌ای از این اعتراضات است (Akwi, 2015: 15). کارگران کنیایی به شرایط کار، دستمزد و تعداد زیاد نیروی کارگران چینی در زمان اجرای پروژه اعتراض داشتند.

۴- چهارمین دلیل به سیاست چین در نادیده گرفتن شرایط سیاسی کشورهای آفریقایی بازمی‌گردد که با اتهامات داخلی فساد، ظلم و نادیده گرفتن حقوق بشر مواجه هستند. به اعتقاد آنها چین صرفاً به منافع اقتصادی خود فارغ از دغدغه‌های حقوق بشری می‌اندیشد و هیچ ایده‌ای برای فردای بهتر سیاسی در این کشورها ندارد. در راس این منافع اقتصادی، منابع خام و بازار قرار دارد. از نظر پیروان این دیدگاه چین بزرگترین واردکننده نفت در جهان است و پیش‌بینی می‌شود در سال

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۳۹

۲۰۳۰ تقاضای نفت چین به ۱۶/۶ میلیون بشکه نفت در روز برسد و از این رو چین برای تنوع بخشی و تامین نیاز فزاینده خود به منابع انرژی به آفریقا پناه آورده است. همچنین آفریقا سرشار از منابع معدنی استخراج نشده است که می تواند ماده خام صنایع چین را فراهم سازد (Brautigam, Huang & Acker, 2021:1-10).

نگاه رهبران آفریقایی به چین

نگاه رهبران آفریقایی به چین مثبت است. آنها تصور می کنند که چینی ها گام های مستعمره سازی که غربی ها در قرون گذشته برداشتند را دنبال نخواهد کرد و تعاملات چند بعدی با کشورهای آفریقایی بخشی از روابط وابستگی متقابل مدرن در جهان است. آنها معتقدند دنیای امروز دنیای مستعمره سازی نیست و برخلاف صعود قدرت های سلطه گر در طول تاریخ، چین به عنوان یک قدرت رو به رشد تنها قدرتی است که دولت خود را از طریق تهاجم مستقیم نظامی یا استعمار نساخته است، بلکه مدل رشد صلح آمیز را اجرا و ترویج می کند که توسط سرمایه، کسب منابع و فناوری هدایت می شود. آنها جاده ابریشم که چین در حال کار بر روی آن است، را یک حلقه همکاری مبتنی بر رابطه سودمند متقابل می بینند (Msimango, 2016: 8).

در نشست سپتامبر ۲۰۱۸ در مورد همکاری چین و آفریقا^۱ در پکن، پل کاگامه، رئیس اتحادیه آفریقا، کمک و استراتژی سرمایه گذاری

چین در آفریقا را به عنوان منبعی برای «تحول عمیق» ستود. کاگامه استدلال کرد که همکاری بین چین و آفریقا بر اساس احترام متقابل است و به نفع هر دو شریک است. او گفت: «تله بدهی نتیجه اجتناب ناپذیر وام‌ها نیست بلکه به ما آفریقایی‌ها بستگی دارد. عامل کلیدی که موفقیت وام‌های چینی به آفریقا را تعیین می‌کند این است که آیا دولت‌های آفریقایی از چین وام‌هایی برای سرمایه‌گذاری مولد استفاده می‌کنند یا خیر؟ برای موفقیت این سرمایه‌گذاری‌ها، دولت‌های آفریقایی باید در قبال مردم این کشور پاسخگو باشند. چین یا هر کشور دیگری مسئول این قضیه نیست بلکه این آفریقایی‌ها هستند که باید پاسخگو باشند» (Taddele Maru, 2018: 5). همچنین سیریل رامافوزا، رئیس‌جمهور آفریقای جنوبی، موضع کشورش را با گفتن این جمله بیان کرد: «این دیدگاه را که استعمار جدیدی در آفریقا شکل می‌گیرد، آن‌طور که مخالفان می‌خواهند ما باور کنیم، رد می‌کنم» (Taddele Maru, 2018: 5).

نخبگان سیاسی و رهبران آفریقایی به دنبال حمایت چین هستند تا بتوانند از این طریق سرمایه‌گذاری لازم برای توسعه زیرساخت‌ها، تجارت، مشروعیت سیاسی و کمک به توسعه اقتصادی را کسب کنند. برخی از رهبران آفریقایی آرزوی تکرار توسعه سریع اقتصادی چین را دارند و معتقدند که کشورهاشان می‌توانند از طریق چین به این مهم دست پیدا کنند. بسیاری از رهبران آفریقایی معتقدند که چین به عنوان

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۴۱

یک کشور در حال توسعه، انگیزه های نوع دوستانه بیشتری نسبت به دولت ها و شرکت های غربی دارد. رهبران آفریقا از کمک چین به زیرساخت های کشورهای خود تمجید می کنند و به پیشرفت های قابل مشاهده ای اشاره می کنند که به گسترش فعالیت های اقتصادی، ایجاد شغل برای کارگران محلی، و بهبود ملموس جاده ها، راه آهن، پل ها و سایر شبکه های حمل و نقل کمک کرده است (Morris, 2013: 1).

نتایج پژوهش یک موسسه تحقیقاتی نشان می دهد که بسیاری از رهبران آفریقا از مزایای سرمایه گذاری چینی برای حمایت از رشد در کشورهایشان تمجید کرده اند (Krippahl, 2021: 9). تعدادی از کشورهای آفریقایی مانند آنگولا، موزامبیک، اتیوپی و رواندا حتی به باشگاه «معجزه های رشد» پیوسته اند، کشورهایی که آرزوی ۷ درصد یا بیشتر رشد تولید ناخالص داخلی ظرف ۲۵ سال یا بیشتر را دارند. برخی از کشورها مانند آنگولا که نیمی از نفت خود را به چین صادر می کند، به شدت به این شریک اقتصادی جدید برای تجارت متکی هستند. سرمایه گذاری های چینی به طیف نسبتاً گسترده ای از بخش ها (نه فقط منابع طبیعی) و به طیف گسترده ای از کشورها (از کشورهای شکننده تا کشورهای با درآمد متوسط) اختصاص دارد. چین همچنین تامین کننده اصلی زیرساخت های آفریقا و تنها بازیگر در برخی از بخش ها مانند راه آهن است (Bartlett, 2022: 7).

طبق دیدگاه فوق، داده های آماری در مورد تعهدات وام را نباید به

عنوان «بدهی» تلقی کرد. پرداخت هر وام به طور متوسط پنج سال طول می کشد و برای پروژه های بزرگ مدت زمان پرداخت بیشتر است. برخی از وام ها قبلاً بازپرداخت شده است. برای مثال نیجریه بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸، ۱۶ قرارداد وام به مبلغ ۶ میلیارد دلار با سرمایه داران چینی امضا کرد. بدهی معوق آنها به چین تا سال ۲۰۱۸ تنها ۲/۵ میلیارد دلار بود که رقم بالایی محسوب نمی گردد (Brautigam, Huang and Acker, 2021:1-10). همچنین آنچه از آن تحت عنوان تله بدهی نام برده می شود تنها به دو مورد از صدها مورد سرمایه گذاری و وام چین مربوط می شود. لذا نمی توان آن را به رفتار غالب دولت چین تعبیر کرد.

نگاه جوامع آفریقایی به چین

نظرسنجی ها نشان می دهد که اکثریت پاسخ دهندگان در کشورهای آفریقایی، هم از نظر نفوذ و هم از نظر مشارکت در توسعه این قاره، نگاه مثبتی به چین دارند. بر اساس یک نظرسنجی که در سال ۲۰۱۶ در ۳۶ کشور انجام شد به طور متوسط، ۶۳ درصد آفریقایی ها نفوذ اقتصادی و سیاسی چین را تا حد زیادی مثبت ارزیابی می کنند (krippahl, 2021: 8). در آفریقای جنوبی ۶۱ درصد از پاسخ دهندگان دیدگاه مثبتی نسبت به نفوذ چین در جهان دارند. در کنیا حمایت از چین ۸۲ درصد و در نیجریه ۸۳ درصد است (Bartlett, 2022: 9).

نتایج نظرسنجی دیگری که در نوامبر ۲۰۲۱ توسط موسسه پان آفریقایی انجام شده است نشان می دهد که ۶۳ درصد آفریقایی ها

دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی ... ۲۴۳

معتقدند چین تأثیر مثبتی در کشور آنها داشته است. بامیدله آدکونله، استادیار دانشگاه کانادایی گوئلف در این خصوص می گوید: «وقتی در دارالسلام بودم، کارهای زیادی را دیدم که چینی ها انجام می دادند؛ و واقعاً دارالسلام تغییر کرده است.» او می افزاید «سرمایه گذاری ها و خطوط اعتباری گسترش یافته به آفریقا در دو دهه اخیر باعث شده است که پکن به اجرای دیپلماسی تله بدهی در این قاره متهم شود. اما من صادقانه بگویم، شک دارم که این، یک سیاست آگاهانه باشد. چین هیچ علاقه ای ندارد کشورهای آفریقایی را در تله بدهی ها گرفتار ببیند» (Krippahl, 2021:11).

موافقین دیدگاه آدکونله مدعی هستند پکن سیاست های خود را بر کاهش نگرانی های آفریقایی ها تنظیم کرده و روابط چین و آفریقا را بر رویه ای متعادل قرار داده است. چین بدنبال «پایداری» در روابط اقتصادی و تجاری است. همچنین ارتقای قدرت نرم چین، فرهنگ و تبادلات مردمی؛ و مشارکت فعال در امنیت و ثبات مناطق مستعد درگیری در آفریقا از دیگر اقدامات چین در راستای تقویت نگاه های مثبت به حضور خود در این قاره است (Morris, 2013: 2).

چین به طرق مختلف نشان داده است که متعهد به کمک به آفریقا برای رسیدن به اهداف توسعه «برنامه ۲۰۶۳» است. در آینده نزدیک این امید وجود دارد که روابط چین و آفریقا نه تنها به نفع چین و آفریقا باشد، بلکه برای دیگر بازیگران خارجی در این قاره و در سراسر جهان

شانس بیشتری به همراه آورد (4: 2021, Armel). نکته حائز اهمیت این است که «فتح اقتصادی آفریقا توسط چین بدون شلیک حتی یک گلوله انجام شده است، چیزی که در بین قدرت‌های بزرگ رایج نیست. این تعادل پویا در روابط بین‌الملل بر روی یک نوسان دقیق بین هژمونی و همکاری بنا شده است که به نظر می‌رسد کلید واقعی موفقیت دیپلماسی چین است (8-1: 2022, Vicini & Ventroni).

بطور کلی حضور چین در آفریقا نتیجه یک سرخوردگی عمومی پس از دهه‌ها پروژه‌های کمک‌های توسعه‌ای غرب است که منجر به توسعه‌نیافتگی ریشه‌دار آفریقا شده است. برخلاف آن پروژه‌ها، سرمایه‌گذاران چینی امروزه سریعاً کارها را انجام می‌دهند و پروژه‌هایی را ارائه می‌کنند که سرمایه‌گذاران غربی زمان بیشتری را برای انجام آن صرف می‌کردند. در بلندمدت، این پروژه‌های زیرساختی به بهبود یکپارچگی اقتصادی قاره آفریقا از طریق حمل و نقلی که دولت‌ها را به هم متصل می‌کند و امکان تبادل سریع کالا و نیروی کار، کمک خواهد کرد. دولت‌ها و جوامع آفریقایی به طور کلی می‌توانند تا حد زیادی از تجربه و دانش چین که منجر به یک انقلاب تکنولوژیکی می‌شود، بهره‌مند شوند. همچنین مدل توسعه چین و ترکیب آن از سرمایه‌گذاری، کمک و تجارت به کشورهای آفریقایی این امکان را می‌دهد که مسیر خود را برای توسعه انتخاب کنند و از این رو استقلال خود را در مقابل قدرت‌های غربی افزایش دهند (3: 2018, Edel). برخی از محققان مانند

کورکین این ایده را مطرح کرده‌اند که رابطه استثماری نباید تنها یک طرفه باشد. او با مطالعه موردی آنگولا، استدلال می‌کند که دولت‌های آفریقایی می‌توانند از حق حاکمیت خود بر استخراج منابع طبیعی همچون نفت برای صادرات استفاده کرده و از درآمد حاصله در جهت تقویت مشروعیت رژیم خود بهره برداری کنند (Azami, 2015: 5). چنین دیدگاهی ایده عدم تقارن قدرت را که منجر به روابط تجاری نابرابر می‌شود، به یک رابطه برد-برد که در آن هر دو طرف از معامله منتفع می‌شوند، تغییر می‌دهد. محققان از تعبیر نشستن روی حصار برای روابط چین و آفریقا استفاده می‌کنند که به این معناست که نمی‌توان به طور کامل به چین اعتماد کرد. در مقابل، نگاه کردن به چین به عنوان یک کشور غارتگر نواستعماری فقط باعث ایجاد روابط غیرمولد می‌شود و منافع کشورهای آفریقایی را در دراز مدت تضعیف می‌کند (Chen, 2016: 8).

نتیجه‌گیری

در حال حاضر پکن با درک نگرانی‌های کشورهای آفریقایی درخصوص استعمار و استثمار سیاست‌های خود را بر کاهش نگرانی کشورهای آفریقایی تنظیم کرده و روابط خود با آفریقا را در حالت متعادل قرار داده است. این توصیف شامل تأکید بیشتر بر «پایداری» در روابط اقتصادی و تجاری است. ارتقای قدرت نرم چین، گسترش فرهنگ و تبادلات مردمی، سرمایه‌گذاری در حوزه‌های آموزشی و

مشارکت فعال در امنیت و ثبات مناطق مستعد درگیری در آفریقا بخشی از اهدافی هستند که چین برای کاستن از تبلیغات منفی علیه خود به آن توسل پیدا کرده است. چین اکنون در تعاملات خود در این قاره محتاط تر از قبل عمل می کند. چین و آفریقا به تقویت دوستی خود و گسترش روابط همکاری خود ادامه می دهند، هر دو شاهد حرکت و فرصت های جدیدی در روابط با یکدیگر هستند. اگرچه عدم تعادل تجاری موجود با آفریقا به نفع چین است اما کشورهای آفریقایی با نظام های سیاسی کنونی راه مطمئن و کوتاهتری برای کسب سرمایه خارجی جز تکیه بر چین ندارند.

چین به طرق مختلف نشان داده است که متعهد به کمک به آفریقا برای رسیدن به اهداف توسعه برنامه ۲۰۶۳ است. بنابراین برخلاف آنچه در رسانه های بین المللی به آن پرداخته می شود؛ نه در سطح توده ها و نه در سطح رهبران آفریقا نگرانی درخصوص روابط با چین دیده نمی شود. علاوه بر این روابط چین و آفریقا پیچیده و چند لایه است. هنگام ارزیابی چین به عنوان یک قدرت استعماری نو ما نیازمند رویکرد محتاطانه تری هستیم.

چین اگرچه برخی از تمایلات استعماری نوین را نشان می دهد و این پتانسیل را دارد که حاکمیت کشورهای آفریقایی را تضعیف کند؛ با این حال، کشورهای آفریقایی از درجاتی از عاملیت برخوردار بوده و تا حدودی از توسعه اقتصادی و زیرساختی بهره مند شده اند. همچنین

قدرت رسانه، افکار عمومی، نهادهای بین المللی به نسبت دو قرن پیش تغییر کرده است و نمی توان نقش آنها در مهار چین در آفریقا برای استعمار و استثمار را نادیده گرفت.

دلایل واضحی وجود دارد که چین را به شریک مطلوب آفریقا تبدیل می کند. برای آفریقایی ها، چین چهار جاذبه اصلی دارد: ۱- وام های چین به بسیاری از دولت های آفریقایی این امکان را داده است که از فشار نهادهای مالی جهانی مانند صندوق بین المللی پول و بانک جهانی برای رعایت هنجارهای غربی در مورد مسئولیت پذیری و مشروط بودن به اصلاحات سیاسی و اقتصادی، اجتناب کنند. ۲- چین به دولت های آفریقایی کمک کرده است تا تقاضاهای رو به رشد مردم خود برای خدمات و زیرساخت های بیشتر سریع تر پاسخ دهند. بسیاری از مردم آفریقا در حال حاضر به ارائه سریع خدمات مانند حمل و نقل، آموزش، بهداشت و ارتباطات توسط شرکت های چینی و کالاهای ارزان علاقمند شده اند. این امر اشتباهی بیشتری برای تجارت با چین در آفریقا ایجاد کرده است. ۳- چین هم اکنون در گیر پروژه های صلح و امنیت در آفریقا است. سربازان چینی در هشت ماموریت حافظ صلح سازمان ملل متحد در جهان شرکت دارند که پنج مورد آن در آفریقا است. ۵- تاریخچه رشد اقتصادی سریع و موفق چین مدلی است که می توان از آن درس های زیادی در آفریقا آموخت. به نظر می رسد با تداوم شرایط کنونی نفوذ فزاینده چین در قاره آفریقا اجتناب ناپذیر خواهد بود

و این کشورها گزینه دیگری بجز چین نخواهند داشت.

منابع

- امیدوارنیا، محمد جواد. (۱۳۸۳). نگاهی به روابط چین و آفریقا. فصلنامه مطالعات آفریقا، دوره ۴، شماره ۱۰: ۹۷-۱۱۲.
- الوند، مرضیه سادات؛ عسگرخانی، ابومحمد. (۱۳۹۷). قدرت نرم چین در آفریقا: تحلیلی فراسوی مفهوم سازی نای. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، دوره ۱۰، شماره ۳۴: ۱۵۰-۱۱۹.
- بخشی، احمد. (۱۳۹۰). اثردهای زرد در قاره سیاه. تهران: انتشارات سبز.
- حسینی، محمد جواد؛ سنایی، اردشیر. (۱۳۹۸)، حضور اقتصادی چین در آفریقا و زمینه‌های بروز رقابت با آمریکا. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۳۹: ۱۴۶-۱۲۱.
- ساعی، احمد. (۱۳۹۳). نظریه‌های امپریالیسم. تهران: قومس.
- کرمی، جهانگیر. (۱۳۸۵). هژمونی در سیاست بین‌الملل چارچوب مفهومی، تجربه، تاریخی و آینده آن. پژوهش سیاست‌نظری، دوره ۳، شماره ۳: ۲۷-۱.
- گریفیتس، مارتین. (۱۳۸۸). دانشنامه روابط بین‌الملل و سیاست جهان. ترجمه علیرضا طیب. تهران: نشر نی.

References

- Alvand, Marzieh Sadat; Asgarkhani, Abu Mohammad. (2017). China's Soft Power in Africa: An Analysis beyond Conceptualization of Nye. *International Political*

- Research*, 10(34), 119-150. [In Persian]
- Azami, D. (2015). China in Africa': From Under-Researched to Under-Theorised? Millennium. *Journal of International Studies*, 43(2), 724-734.
- Bartlett, Kate. (2022). *China Looks to Africa in Race for Lithium*. <https://republicofmining.com/2022/11/03/china-looks-to-africa-in-race-for-lithium-by-kate-bartlett-voice-of-america-june-4-2022/>
- Bakshi, Ahmad. (2011). *Yellow Dragon in the Black Continent*. Tehran: Sabz. [In Persian]
- Balasubramanyam, VN. (2015). China and India's Economic Relations with African Countries- Neo-Colonialism Eastern Style? *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 13(1), 17-31.
- Brautigam, Deborah; Huang; Acker, Kevin. (2020). Risky Business: New Data on Chinese Loans and Africa's Debt Problem. *Econstor*. Briefing Paper, 3(0), <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/248244/1/sais-cari-bp03.pdf>
- Collste, Goran. (2010). Restoring the Dignity of the Victims: Is Global Rectificatory Justice Feasible? *Ethics & Global Politics*, 3(2), 85-99, DOI: 10.3402/egp.v3i2.1996
- Dell, Melissa; Benjamin A. Olken. (2019). The Development Effects of the Extractive Colonial Economy: The Dutch Cultivation System in Java. *The Review of Economic Studies*, 87(1), 164–203, <https://doi.org/10.1093/restud/rdz017>
- Ecofin Agency. (2024). *China-Africa Trade Sees Growth*

Despite Imbalance. 6 February.
<https://www.ecofinagency.com/public-management/0602-45173-china-africa-trade-sees-growth-despite-imbalance>

Edel, Mary Madelelne; Chanm, Wan Yan. (2018). China in Africa: A Form of Neo-Colonialism? *E-International Relations*, 2 December, <https://www.e-ir.info/2018/12/02/china-in-africa-a-form-of-neo-colonialism/>

El-Shafei, Alyaa Wagdy; Metawe, Mohamed. (2021), "China Drive toward Africa between Arguments of Neo-colonialism and Mutual-beneficial Relationship: Egypt as a Case Study. *Review of Economics and Political Science*. 7(2), 137-152. <https://doi.org/10.1108/REPS-03-2021-0028>

Fieldhouse, David Kenneth. (1982). *The Colonial Empires: A Comparative Survey from the Eighteen Century*. London: Delacorte Press; First American Edition.

Griffiths, Martin. (2009). *Encyclopedia of International Relations and World Politics*. Translated by Alireza Tayeb. Tehran: Ney. [In Persian]

Hosseini, Mohammad Javad; Sinai, Ardeshir. (2018). China's Economic Presence in Africa and the Emerging Areas of Competition with US. *International Political Research Quarterly*, 11(39), 121-146. [In Persian]

Jafrani, Nida. (2018). China's Growing Role in Africa: Myths and Facts. *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/2012/02/09/china-s-growing-role-in-africa-myths-and-facts-pub-47140>

- Karami, Jahangir. (2006). Hegemony in International Politics, Its Conceptual Framework, Experience, History and Future. *Theoretical Policy Research*, 3(3), 1-27. [In Persian]
- Krippahl, Cristina. (2021). Who Benefits from China-Africa Relations? <https://www.dw.com/en/who-benefits-from-china-africa-relations/a-59979169>
- Keenan, Patrick J. (2009). Curse or Cure? China, Africa, and the Effects of Unconditioned Wealth. *Berkeley Journal of International Law*, 27(1), 84-126.
- Liang, J. (2012). Psychological Antecedents of Promotive and Prohibitive Voice: A Two-Wave Examination. *Academy of Management Journal*, 55(1), 71-92.
- Looy, J. van de. (2006). Africa and China: A Strategic Partnership? *Asc Working Paper Series*, 67 (1), 1-29. <https://www.ascleiden.nl/pdf/wp67.pdf>
- McNabb, David E. (2016). *Vladimir Putin and Russia's Economic Revival*. London: CRC Press.
- Michie, Jonathan; Oughton, Christine; Wilkinson, Frank. (2002). Against the New Economic Imperialism: Some Reflections. *The American Journal of Economics and Sociology*, 61(1), 351-365. <http://www.jstor.org/stable/3487751>
- Morris, Lyle J.; Hanauer, Larry. (2014). *Chinese Engagement in Africa: Drivers, Reactions, and Implications for U.S. Policy*. RAND Corporation.
- Morris, Morris; Hanauer, Larry. (2013). *China in Africa Implications of a Deepening Relationship*, Available at:

- https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9760.html
- Okolo, AL; Akwu, JO. (2016). China's Foreign Direct Investment in Africa's Land: Hallmarks of Neo-Colon South-South Cooperation? *Africa Review*, 8(1), 44-59.
- Omidvarania, Mohammad Javad. (2004). A look at China-Africa Relations. *African Studies Quarterly*, 4(10), 97-112. [In Persian]
- Saei, Ahmad (2013). *Theories of Imperialism*. Tehran: Qumes. [In Persian]
- Snow, P. (1995). China and Africa: Consensus and camouflage. In T. W. Robinson, & D. Shambaugh (Eds.), *Chinese foreign policy: Theory and practice* (pp. 285-287). Oxford: Clarendon
- Taddele Maru, Mehari. (2019). Why Africa loves China? *Aljazeera*, 6 Jan, at:<https://www.aljazeera.com/opinions/2019/1/6/why-africa-loves-china>
- Taylor, Ian. (2006). *China and Africa: Engagment and Compromise*, London: Routledge.
- Thompson, E. R. (2007). Development and Validation of an Internationally Reliable Short-Form of the Positive and Negative Affect Schedule (PANAS). *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(1), 227-242.<http://dx.doi.org/10.1177/0022022106297301>
- Ting'en, Lu. (1995). General History of Africa: Modern Times. *Huadong Normal Transnational Corporation Review*, 8(3), 178-182.
- Toye, Richard. (2010). *Churchill's Empire: The World That*

Made Him and the World He Made. New York: Henry Holt and Company.

Usman, Zainab. (2021). What Do We Know About Chinese Lending in Africa? *Carnegie Endowment for Peace*, <https://carnegieendowment.org/2021/06/02/what-do-we-know-about-chinese-lending-in-africa-pub-84648>

Vicini, Andrea; Ventroni, Matteo; Vicini, Matteo. (2022). The Chinese Influence in Africa: Neocolonialism or Genuine Cooperation? *MAPRA*, https://mpr.aub.uni-muenchen.de/112880/1/MPRA_paper_112880.pdf

Yuch, L. (2012). *China's 'Going Out, Bringing In' Policy: The Geo-Economics of China's Rise*. Presented at a New Era of Geo-economics: Assessing the Interplay of Economics and Political Risk, International Institute of Strategic Studies (ISS) Seminar.

Zhu, ZQ. (2017). *China's New Diplomacy: Rationale, Strategies and Significance*. New York: Ashgate.

Translated References to English

Alvand, Marzieh Sadat; Asgarkhani, Abu Mohammad. (2017). China's Soft Power in Africa: An Analysis beyond Conceptualization of Nye. *International Political Research*, 10(34), 119-150. [In Persian]

Azami, D. (2015). China in Africa': From Under-Researched to Under-Theorised? *Millennium. Journal of International Studies*, 43(2), 724-734. [In Persian]

Bakshi, Ahmad. (2011). *Yellow Dragon in the Black Continent*. Tehran: Sabz. [In Persian]

Fieldhouse, David Kenneth. (1982). *The Colonial Empires*:

- A Comparative Survey from the Eighteen Century. London: Delacorte Press; First American Edition.
- Griffiths, Martin. (2009). Encyclopedia of International Relations and World Politics. Translated by Alireza Tayeb. Tehran: Ney. [In Persian]
- Hosseini, Mohammad Javad; Sinai, Ardeshir. (2018). China's Economic Presence in Africa and the Emerging Areas of Competition with US. International Political Research Quarterly, 11(39), 121-146. [In Persian]
- Okolo, AL; Akwu, JO. (2016). China's Foreign Direct Investment in Africa's Land: Hallmarks of Neo-Colon South-South Cooperation? Africa Review, 8(1), 44- 9.
- Omidvarania, Mohammad Javad. (2004). A look at China-Africa Relations. African Studies Quarterly, 4(10), 97-112. [In Persian]
- Saei, Ahmad (2013). Theories of Imperialism. Tehran: Qumes. [In Persian]

استناد به این مقاله: دلاوری خوب، عادل، التیامی‌نیا، رضا و باقری دولت ابادی، علی. (۱۴۰۳). دیپلماسی چین در آفریقا: امپریالیسم اقتصادی یا مشارکت سودمند متقابل؟ تعاملات دیپلماتیک، ۲(۵)، ۲۱۳ - ۲۵۴.

doi: 10.22034/dpiq.2025.457226.1000

The *Diplomatic Interactions Research Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License